

Recenzie: Serge Moscovici și Ivana Marková, *Psihologia socială modernă. istoria creării unei științe sociale internaționale*, Polirom, Iași, 2006/2011, 280 p.

Book review: Serge Moscovici and Ivana Marková, *The Making of Modern Social Psychology*, Polirom, Iași, 2006/2011, 280 p.

O istorie a psihologiei sociale europene și a celor care au stat la începuturile constituirii acestei științe – asta ar fi, în primul rând, cartea scrisă de Ivana Marková și Serge Moscovici, doi dintre cei mai importanți psihologi sociali ai momentului¹. Dar și o istorie a eforturilor de internaționalizare a științei psihologiei sociale. Apărută în 2006 la Cambridge, cartea are acum o traducere și în limba română și e la dispoziția tuturor celor interesați de istoria științei. Autorii reconstituie, având la bază documente de arhivă sau mărturii și experiențe personale, o serie de fapte interesante privind stabilirea relațiilor de colaborare cu psihologii americani, din America Latină sau din țările fostului bloc socialist, dificultățile și obstacolele cu care s-au confruntat și cum au reușit să coopereze eficient, dincolo de diferențele ideologice marcate de regimurile politice ale vremii.

Psihologia socială a luat ființă ca disciplină în SUA, în timpul războiului. În timpul războiului, o perioadă de tragedie umană extremă, psihologii sociali, împreună cu alți specialiști în domeniul științelor sociale, „și-au demonstrat valoarea” (Moscovici și Markova 2006/2011, p.24). În special lucrările lui Kurt Lewin asupra dinamicii de grup (1939) și studiile din *The American Soldier* (Stouffer *et. al.*, 1949) au avut

un impact practic fără precedent. Ele au contribuit semnificativ la recunoașterea și aprecierea disciplinei, relatează autorii cărții. În perioada postbelică, psihologii au continuat să se implice în probleme de ordin organizațional, comercial și managerial. Ei au continuat de asemenea să dezvolte noi abordări teoretice pentru a le aplica problemelor practice ale vremii. Aflăm din lucrare că după cel de-al doilea război mondial psihologia socială a renăscut în Europa cu ajutorul psihologilor americani. Atunci se puneau primele pietre de hotar în evoluția psihologiei sociale europene. Se dorea crearea unui *habitus intercultural* ce ar stimula activitatea viitorilor psihologi sociali. Printre americanii ce sperau să promoveze știința psihologiei sociale în Europa, dar și în întreaga lume, se formase două grupuri principale. Primul grup favoriza studiile comparative, bazate pe reproducerea celor începute în SUA. Prin aceste proiecte de cercetare se urmărea instruirea tinerilor specialiști și, totodată, generalizarea teoriilor elaborate de psihologii americani. Celălalt grup căuta cercetători creativi, vroia să susțină activitatea din laboratoarele existente și încerca să le ridice standardele. Primele conferințe de psihologie socială de la Sorrento (1963) și Frascatti (1964) au facilitat schimburile

¹ Serge Moscovici – psiholog social francez de origine română, directorul *Laboratorului European de Psihologie Socială*. S-a născut la Brăila, în 1925. În 1947 emigrează clandestin în Franța. A elaborat *teoria reprezentărilor sociale* și *teoria minorităților active*, fiind inspirat de realitățile sociale din România interbelică și postbelică. Ivana Marková – psiholog social englez de origine cehă. A părăsit Praga natală în 1967. A predat la mai multe universități din Marea Britanie. Este preocupată de relația dintre dialogism și reprezentări sociale. A realizat o serie de studii despre reprezentarea democrației și încrederii în țările din Vest și Est. Ambii autori sunt buni cunoscători ai realităților din Est, ambii au avut o legătura specială și cu Basarabia. S.Moscovici și-a petrecut copilăria la Cahul, perioadă pe care o evocă cu foarte multă duioșie în cartea sa de memorii *Cronica anilor risipiți* (Polirom, 1999). Pe parcursul anilor 2007-2010 I.Marková a colaborat, în calitate de profesor invitat, cu membrii Facultății de Psihologie și Științe ale Educației din cadrul USM la elaborarea programelor de masterat.

dintre europeni și noneuropeni, clarificându-se posibilitățile de colaborare. Au fost propuse numeroase idei legate de viitor: crearea unor institute de training, vizite de schimb, un centru de informare despre cercetare, o formă de organizare pentru continuitate ș.a. S-a propus crearea unui comitet. Astfel a luat ființă Comitetul Transnațional (CT). Membrii aleși au fost Gustav Jahoda, Serge Moscovici, Mauk Mulder, Joseff Nuttin și Henri Tajfel. Deși, așa cum menționează autorii, erau nume mai grele la acea vreme, precum Hilde Himmelwelt, Robert Pages sau Martin Irle, aceștia nu au fost votați. Membrii CT aparțineau aceleiași generații și împărtășeau aceleași experiențe. Numeroși participanți la conferințele de la Sorrento și Frascatti trăiseră dezastrul războiului, exilul, teroarea fascismului sau lagărele de prizonieri. Aceste experiențe le modelaseră viața și personalitatea. Ceea ce i-a unit și le-a permis să se înțeleagă a fost trecutul comun și domeniul de activitate. Prima întâlnire a Comitetului urma să aibă loc la Louvain, la 5-7 februarie, în 1965. A doua întâlnire a avut loc la 1-3 mai 1965 la Oxford, iar la 13-15 octombrie 1965, la întâlnirea de la Rayomont, comitetul organizatoric a consfințit crearea EAESP (Asociația Europeană de Psihologie Socială). Misiunea lor era de a da contur psihologiei sociale europene în deceniile ce urmau să vină.

În raportul *Les Sciences sociales dans l'enseignement superior* publicat de UNESCO în 1951, menționează autorii, se vorbea despre caracterul incert al psihologiei sociale – disciplină mai puțin individualizată ca sociologia și antropologia culturală, având o poziție extrem de dificilă, deoarece părea anexată parțial sociologiei, parțial psihologiei și suprapunerilor considerabile cu aceste științe, inclusiv cu antropologia culturală. Întrebarea „Unde ar putea fi situată psihologia socială?” apăruse încă de la acea vreme (*apud* Moscovici și Markova 2006/2011, p.27). Din această perspectivă, Serge Moscovici, unul dintre membrii activi în constituirea domeniului, considera că acțiunile CT ar trebui să se concentreze nu doar asupra difuzării de cunoștințe, ci și asupra progresului științei și cercetării. Este necesară facilitarea cooperării psihologilor sociali pentru a crea o masă critică de cercetare. Psihologia socială, spunea Moscovici, ar trebui să ocupe o nișă specifică în mediul universitar, marginalitatea ei actuală constituie un obstacol major în calea dezvoltării sale. Aceasta și datorită faptului că psihologia socială este studiată pornind de la psihologia generală, și mai puțin de la științele sociale.

Un capitol din lucrare este dedicat istoriei inițierii contactelor cu psihologii din țările fostului bloc socialist. CT a decis să organizeze o conferință care să-i reunească pe cercetătorii din Europa Occidentală și pe cei din Europa de Est. O asemenea reuniune urma să exploreze terenul și potențialul său pentru edificarea psihologiei sociale în spatele Cortinei de Fier. Conferința urma să aibă loc la Viena în luna aprilie a anului 1967 și să reunească un număr de aproximativ 20 de cercetători din domeniul psihologiei sociale din Europa de Est și din fosta URSS, Europa Occidentală și SUA. Începutul s-a dovedit a fi greu, mărturisesc autorii: existau foarte puțini psihologi în domeniu, iar demersul de a stabili un contact cu ei era o sarcină dificilă. Psihologia socială ca disciplină nu era încurajată în țările blocului sovietic, dacă nu chiar era interzisă sau, unde exista, era cenzurată cu strictețe. Alte probleme, mai scriu Moscovici&Marková, au fost de ordin administrativ: în țările comuniste, deciziile de natură academică sau profesională, deplasările în străinătate se luau pe criterii politice. Din aceste considerente, din 15 invitații, lansate cercetătorilor din fostele țări comuniste, doar 8 „au fost acceptate” de către cercetătorii invitați.

Dincolo de faptele istorice relatate în lucrare, mai desprindem și o serie de portete ale unor psihologi importanți din acea perioadă (Festinger, Lanzetta, Deutsch, Tajfel ș.a.). Pe Alexei Leontiev Serge Moscovici și-l amintește asemeni unei fotografii din *Belle Époque*, care arăta ca un aristocrat dintr-un roman francez sau rusesc, foarte înalt, subțire, cu un costum bine croit. Mâinile sale frumoase se jucau cu port-țigaret. El reprezenta o figură istorică și științifică notabilă, era membru al celebrei troici: Leontiev, Vîgotsky și Luria. Părea rezervat și nu prea întreținea conversații cu ceilalți. În timpul conferinței de la Viena mai tot timpul era însoțit de o doamnă scundă, plinuță, care nu părea să vorbească altă limbă decât rusa, poate puțină engleză (se vorbea că îl supraveghea). La conferință Leontiev a vorbit despre rolul psihologilor sociali în studierea schimbărilor sociale.

Aflăm de la autori că totuși comitetul ca entitate a rămas mai puțin vizibil decât școlile sau asociațiile pe care le-a creat. În pofida activității sale fructuoase, CT avea un statut semi-oficial. Era lipsit de însemne simbolice de legitimitate: nu avea ștampilă sau hârtii cu antet, nu avea un sediu permanent: „Comitetul a existat și a funcționat ambulant” (Moscovici și Marková, 2006/2011, p.217). La final, autorii își încheie cartea cu un fel de îndemn pentru generația tânără de a continua cele începute de CT, realizările care nu au fost finalizate și „care așteaptă să fie redescoperite și adoptate de o generație mai tânără, cu pasiune și vitalitate” (p.250).

Ce ar trebui să învățăm noi, est-europenii, din această istorie relatată de Serge Moscovici și Ivana Marková? Chiar dacă au trecut mai mulți ani de la instituționalizarea psihologiei sociale ca disciplină academică, mai

persistă dificultatea legată de identitatea domeniului. Din păcate, și astăzi, la noi, psihologia socială are un statut marginal: lipsesc resursele necesare, cercetarea în acest domeniu aproape e mai puțin vizibilă – există relativ puține centre și laboratoare de cercetare, se fac puține investigații de teren. Continuăm să fim mai mult „consumatori” decât „producători de știință” (Moscovici și Markova, 2006/2011). Chiar dacă astăzi nu ne mai confruntăm cu obstacolele create de Războiul Rece, nu prea am avea cum să ne lăudăm cu acțiuni de colaborare. Și astăzi, ca și altădată, am avea nevoie de un asemenea comitet care să anime colaborări, să sprijine cercetările interdisciplinare și comparative, să stimuleze proiecte comune care să faciliteze cooperarea între psihologii sociali din diverse țări. Cine își va asuma rolul de punte de legătură?

Natalia COJOCARU

Catedra Psihologie Aplicată